

Ctírad Václav Pospíšil

Úvod
do husovských
dilemat

HISTORIE A TEOLOGIE

KAROLINUM

Úvod do husovských dilemat

Historie a teologie

Ctirad Václav Pospíšil

Recenzovali: Pavel Černuška, Ph.D.

doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D.

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz

Praha 2020

Redakce Jan Sušer

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

© Univerzita Karlova, 2020

© Ctirad Václav Pospíšil, 2020

ISBN 978-80-246-4684-8

ISBN 978-80-246-4695-4 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Ecclesia natura sua est semper reconcilians

Jan Pavel II.

Reconciliatio et paenitentia, čl. 8

EV 9, č. 1097

Věnováno Janu Pavlu II.

u příležitosti sta let od jeho narození

OBSAH

Na způsob úvodu: Huse, Huse, nedáš mi spát v kuse.	11
1. Jan Hus - ideál v postideologické době?	23
2. Rozplétání gordických uzlů aneb druhý život Jana Husa.	36
2.1 Současný český katolík a Jan Hus	38
2.2 Základní typy Husova obrazu v našich dějinách a jejich význam pro nás	50
2.2.1 Husův obraz v 15. a 16. století. Betlémský kazatel a husitství, reformace a dnešní katolictví	50
2.2.2 Různé obrazy a někdy spíše přemalby Jana Husa od osvícenství dále	59
2.3 Jan Pavel II. a výsledky lateránského symposia	87
Exkurs: Dilema jménem Jan Žižka.	94
3. Doba mistra Jana Husa - epocha krizí, rozporů a těžkých dilemat.	114
3.1 Pražské souměstí	115
3.2 Děsivé morové epidemie, války, pogromy	119
3.3 Šlechta a panovník, papežské schizma, konciliarismus, církvní poměry, hereze	124
3.4 Češi a cizozemci (Němci), pražské obecné učení (univerzita)	141
3.5 Překlady Bible	149
3.6 Ekonomické těžkosti, právní situace	154
3.7 Eschatologicky laděné vize a proroctví	156
3.8 Rozporuplnost postavy Václava IV.	160
3.9 Dílčí závěrečné zamyšlení: Historie jako učitelka života	162

4.	John Viklef – dilema nominalismu a realismu	166
5.	Viklef v Čechách na přelomu 14. a 15. století. Dilema: Viklef filosof a reformátor – ortodoxie „svatosvatého národa českého“	183
6.	Základní údaje o životě Jana Husa	198
7.	Husova nauka o eucharistii a otázka jeho pravověrnosti v kontextu jeho procesu a následného utrakvismu	231
7.1	Stručný genetický výklad pravého významu transsubstanciačního modelu vyjadřování víry v tajemství Kristovy přítomnosti v eucharistii	236
7.2	Milíč z Kroměříže a následný boj o časté svaté přijímání laiků ze strany takzvaných předchůdců Jana Husa	249
7.3	Stanislav ze Znojma – specifická recepce Viklefa a konsubstancialismus	257
7.4	Husova nauka o reálné přítomnosti Kristově v eucharistii a jeho kontroverzní eklesiologie	260
7.5	Bohoslužba slova – Husovo karatelství	274
7.6	Hus a wilsnacká událost	285
7.7	Počátky podávání svátosti oltářní laikům pod obojí způsobou a postoj Jana Husa k této staronové praxi	288
7.8	Konsubstancialismus Jakoubka ze Stříbra, obnovitele tradice laického kalicha	295
7.9	Kostnický proces s Janem Husem a naše dilemata	305
8.	Systematická christologie a soteriologie Jana Husa . .	316
8.1	Husův Komentář Sentencí a první polovina jeho třetí knihy, obecné charakteristiky jeho christologie a soteriologie	318
8.2	Hus rozhodně nepopíral trvalost vtělení	322
8.3	Vtělení podmíněné hříchem a otázka predestinace	323
8.4	Teologie dějin: vtělení v šesté epoše	330

8.5 Úcta příslušející Kristovu lidství – úcta prokazovaná obrazům	332
8.6 Ježíšova schopnost hřešit a jeho faktická bezhříšnost	334
8.7 Závěrečné hodnocení Husovy christologie a soteriologie	335
9. Základní rysy trojiční teologie mistra Jana Husa	338
9.1 Hlavní prameny a místo Husova <i>Komentáře Sentencí</i> v jeho životě a díle	341
9.2 Trojiční tematika v Husově <i>Komentáři Sentencí</i>	345
9.2.1 Téma Trojice v úvodech k 1. a 2. knize <i>Komentáře Sentencí</i>	346
9.2.2 Stvořitelská Trojice a trinitární exemplarismus	350
9.2.3 Další klíčové charakteristiky trinitologie Jana Husa.	354
9.2.4 Tři pozoruhodné podněty obsažené v trinitologii Jana Husa	360
9.3 Závěrečné hodnocení Husovy trinitologie.	365
Celkový závěr: Dilemata zůstanou dilemata	367
1. První ohnisko: stále pokračující druhý život mistra Jan Husa	368
2. Historické předpoklady teologické analýzy	372
3. Druhé ohnisko: Husovo teologické myšlení	373
Použité zkratky	380
Bibliografie	382
Summary	393
Jmenný rejstřík	396

NA ZPŮSOB ÚVODU: HUSE, HUSE, NEDÁŠ MI SPÁT V KUSE

Přesně těmito slovy začíná vstupní partie monografie *Husovská dilemata*, která vyšla v roce 2015 jako příspěvek ze strany české katolické teologie k šestistému výročí od skonu pražského reformátora.¹ Další léta ukázala, že moje spaní Hus narušovat opravdu nepřestal. Dilemata se nedají vyřešit jednou provždy, zůstávají totiž jako trvale přítomné otázky a výzvy námětem a provokací k dalšímu promýšlení. Nedělal si iluze, že nynější zpracování by mohlo aspirovat na jejich definitivní překonání, což je jedním z důvodů, proč jsem nyní zvolil titul *Úvod do husovských dilemat*.

Jelikož se jedná o nefalšované vnitřní zápolení, snad čtenář následujících stránek omluví, když se některé argumenty a zásadní myšlenky budou v nových souvislostech objevovat znovu a znovu, což slouží také jako umocňující důraz a možná i jako určité naléhání na proměnu vlastního smýšlení. Po čtenáři také nikdo nemůže chtít, aby si po několika desítkách stránek pamatoval vše, co bylo již vyjádřeno. Při prezentování historických předpokladů teologické lektury Husova myšlenkového odkazu se nebylo možno vyhnout setkáním s týmiž tématy, která například patří jak k obecnému historickému pozadí, tak zároveň do Husova životního příběhu, někdy se pak znovu nemohou neobjevit i v pasáži věnované Husově nauce o eucharistii a eklesiologii, zejména v partii věnované Husovu procesu v Kostnici. Připadal jsem si jako člověk, který vícekrát prochází tímtež velkým městem, a proto nevyhnutelně spatřuje znovu tytéž domy, ulice, monumenty, ovšem pokaždé v nových souvislostech, z jiných zorných úhlů a v poněkud odlišném světle. Uvědomoval jsem si také to, že dnes se nezřídka čtou jen ty partie knihy, které dotyčného více zajímají, a proto ono opakování není tak docela neopodstatněné. Ty, kteří budou knihu číst od

¹ Srov. C. V. Pospíšil: *Husovská dilemata*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015.

začátku do konce, bych rád na tomto místě požádal o porozumění a trochu trpělivosti. Uspořádat vše logicky, lineárně a bez opětných dotyků s tím, co již bylo prezentováno dříve, se mi prostě nepodařilo. Obávám se, že to ani není dost dobře možné. Zkrátka a dobře, zvládnutí tak nesmírně košaté problematiky, obrovského množství historických jednotlivin a vztahů, tolika různých druhů odbornosti je možná také důvodem, proč podobná kniha zatím nevznikla.

V současnosti pět let stará práce byla výrazně podmíněna již zmíněným výročím. Mým cílem tehdy bylo tvořivě navázat na výzvy Jana Pavla II.² k hlubšímu studiu života a hlavně díla betlémského kazatele a také na vyznění lateránského symposia z konce roku 1999, o němž bude níže vícekrát řeč. Šlo tak říkajíc o čest „praporu“ české katolické teologie, o prosazování linie zmíněného symposia v rámci české katolické církve i celé naší společnosti a její další odborné prohlubování. V průběhu následujících let se díky dalšímu zájmu o husovskou tematiku v mé mysli i na mém pracovním stole stále hromadily nové údaje, potenciální doplňky, vylepšení, rozšíření, a proto se vcelku pochopitelně stále zřetelněji rodil záměr původní text vzít znovu do rukou a na uvedeném základě vystavět v zásadě novou monografii.

Zároveň jsem si uvědomoval, že v naší odborné literatuře schází opravdu současné komplexní uvedení do husovské tematiky, které by zahrnovalo nejen základní historické údaje o jeho životě, o dobovém pozadí, o problematice viklefismu a jeho recepci v Praze na přelomu 14. a 15. století, o velmi rozsáhlé a v mnoha ohledech klíčové problematice takzvaného druhého Husova života, ale také uvedení do základních tematických okruhů myšlenkového odkazu teologa z Betlémské kaple.³ Tato kniha má tudíž výrazně vyšší ambice než ono předchozí,

² Určitě se sluší připomenout, že dne 18. května 2020 jsme si připomněli 100. výročí od narození tohoto opravdu velkého papeže, prvního z naší, slovanské krve, který vyjádřil upřímnou lítost nad bolestným skonem mistra Jana Husa a který o něm hovořil velmi přívětivě, ba dokonce jej nenápadně přirovnal ke Kristu, jak uvidíme níže, a tak definitivně z hlediska instituce katolické církve legitimizoval pozitivní postoj i laskavé hodnocení této velké postavy našich národních dějin ze strany katolických teologů, filosofů a historiků. Není tudíž náhodou, že jsem tomuto zesnulému papeži nynější zpracování věnoval.

³ V průběhu třetího desetiletí minulého století se dva autoři pokusili o něco podobného, být druhým životem Jana Husa se nezabývali. Srov. V. Novotný: *Jan Hus: život a učení*, I/1–2, Praha: J. Laichter, 1921 a 1923; V. Kybal: *Jan Hus: život a učení*, II/1–3, Praha: J. Laichter, 1923–1926–1931. Dílo jistě pozoruhodné, dodnes vhodné k tomu, aby do

z dnešního hlediska svým způsobem předběžné zpracování. Stále mi jde o narovnávání poměru dnešního katolíka i nekatolíka k postavě pražského reformátora, nicméně do popředí vstupuje rovněž ona snaha poskytnout v jediném svazku pokud možno co nejkompletnější úvod do husovské problematiky v celé její šíři alespoň co do předložených témat, protože materiální kompletnost v dané věci je asi nedosažitelnou utopií. Jelikož, jak již bylo řečeno, nic takového v naší odborné literatuře, zejména z perspektivy současné katolické teologie,⁴ není k dispozici, ukázalo se opět vhodné doplnit do titulu nejen ono slůvko „úvod“, ale také podtitul „historie a teologie“.

Rozhodně nezastírám, že vycházím z předchozí práce, nicméně z kvalitativního hlediska dostává čtenář do rukou práci, kterou je třeba hodnotit nikoli jako druhé, rozšířené vydání, nýbrž jako opravdu novou monografii. Z kvantitativního srovnání, které podrobně prezentuji v závěru této knihy, rovněž vyplývá, že nikdo nemůže pochybovat o totožném hodnocení předkládané monografie jako v předchozím souvětí, neboť rozsah textu se vzhledem k onomu původnímu zvýšil přibližně o sedmdesát procent.

Vydat takto laděnou monografii právě v roce 2020 má rozhodně opodstatnění. V první řadě se dostáváme do let, na něž by s velkou mírou pravděpodobnosti mělo připadnout **šestisté padesáté výročí od narození mistra svobodných umění a bakaláře v oboru teologie, svého času také děkana artistické fakulty a rektora pražského**

něho nahlíželi odborníci, nikoli však již způsobil k novému vydání. Historické bádání i teologická reflexe za bezmála sto, potažmo devadesát let totiž zaznamenaly nebývalý pokrok. Kybalova prezentace Husova teologického myšlenkového odkazu je sice až skrupulózně pečlivá, nicméně spíše přehledová, takže leckdy to opravdu zajímavé není ani pojmenováno.

⁴ Pokus kolegy Martina Chadimy z roku 2014 (srov. M. Chadima: *Mistr Jan Hus: člověk, teolog, mučedník*, Praha: Česká biblická společnost, 2014) obsahuje jen velmi málo informací o Husově době (srov. *ibid.*, s. 14–31). Není zde předestřen ani celý Husův životní příběh. Pozornost zmíněného autora se upírá především k Husově eklesiologii (srov. *ibid.*, s. 42–170) a jen v jistém ohledu dotykově také k jeho nauce o eucharistii (srov. *ibid.*, s. 172–190). Nezbyvá tudíž než konstatovat, že kniha, ač určitě není nezajímavá, nepředstavuje komplexní úvod do husovské problematiky ani z historického, ani z teologického hlediska. Její vadou určitě není, že je psána z hlediska teologické školy Církve československé husitské. Nový úvod do husovské problematiky ze současného katolického hlediska je tudíž každopádně velmi potřebný, protože žádný není k dispozici.

obecného učení, reformního kazatele Jana Husa.⁵ V témže roce si navíc budeme připomínat šest set let od bojů na Vítkově a také od zásadního vojenského střetu u pražského Vyšehradu mezi odpůrci krále Zikmunda a jeho přívrženci, přičemž ono první uskupení se skládalo výlučně z příslušníků různých názorových proudů zastánců laického kalicha. Zdá se být evidentní, že k oné společenské explozi by došlo tak jako tak, tedy že betlémský kazatel rozhodně nebyl jeho rozhodující příčinou, nicméně v řetězení dějinných událostí jeho život od následujících peripetií odtrhovat rozhodně nelze. Husovská dilemata jsou svým způsobem nevyhnutelně součástí husitských dilemat, jichž se proto v této knize také částečně dotýkám, a to zejména v exkursu za druhou kapitolou, věnovaném postavě velitele polních vojsk Jana Žižky, a v sedmé kapitole, kde se zabývám Jakoubkovou eucharistickou naukou.

Čtenář, který bere do rukou tento svazek, by měl mít na paměti, že hlavní autorův zájem leží v oblasti teologie, a to nikoli pouze technicky. Vedle rozboru Husovy nauky týkající se například eucharistie, eklesiologie, christologie, trojiční teologie, teologie stvoření se jedná také o celkový etický aspekt jeho působení. Jestliže historik se podobným hodnocením na morální rovině programově spíše vyhýbá a většinou po vstupu na zmíněné svým způsobem minové pole moc netouží, teolog je má přímo v popisu práce, neboť jeho úsilí nekončí jen v poznání předloženém ostatním, nýbrž nevyhnutelně také v ustavičném korigování vlastních postojů a následně ve vybízení ostatních k proměně smýšlení, v tomto případě konkrétně k revizi dosavadních přístupů a hodnocení postavy a nauky mistra Jana a do jisté míry také husitství a utrakvistické tradice. Práce na právě naznačené liše určitě není pouze vnitřní záležitostí české katolické církve, případně českých křesťanů, kteří patří k různým konfesím, protože se nevyhnutelně dotýká celé společnosti. Jak totiž správně konstatoval Tomáš G. Masaryk, česká otázka jakožto problematika našeho národního uvědomění úzce souvisí s náboženskou otázkou, lhostejno přítom, zda se to někomu

⁵ Jak uvidíme níže, Jan Hus se narodil někdy mezi lety 1364–1375. V současné době odborníci nejčastěji kladou jeho narození odhadem někam kolem roku 1370–1371. Sluší se připomenout také 600 let od narození Jiřího z Poděbrad 23. 4. 1420. Byl to muž usilující o mír a o mezikonfesní dialog.

líbí, nebo právě nezamlouvá. Nejrůznější tradice přítomné v našem českém národním příběhu, které zásadním způsobem spoluurčují naši identitu, jsou totiž zcela evidentně spjaty s křesťanskými konfesemi, případně s jejich vztahem k judaismu a do jisté míry také k předchozím formám přírodního náboženství starých Slovanů, a proto ti, kdo pracují na poli ekumenického či mezináboženského dialogu, jsou také nositeli sice nikoli výlučné, leč velmi specifické odpovědnosti za utváření opravdu lidsky důstojné podoby našeho vlastenectví.⁶ **Tato kniha proto směřuje pochopitelně v první řadě k pokřtěným všech církví u nás, jichž se Husův příběh dotýká poněkud intenzivněji než ostatních příslušníků našeho národa, obzvláštním způsobem je určena těm, kdo přednášejí a studují na teologických fakultách. Zároveň by mohla a měla probouzet zájem u odborníků na historii a filosofii i u všech, jimž leží na srdci to, co Masaryk definoval jako českou otázku.**

Jak již bylo řečeno, husovská problematika je nesmírně košatá. Teprve když člověk vstoupí na zmíněné pole, začne si uvědomovat, co všechno je ve hře: dobová evropská a církevní historie, totéž v českém vydání, filosofie, středověká i současná teologie, spiritualita, dobové právo, při vyhodnocování postojů historických osob je to pochopitelně etika a morální teologie, sociologie, politologie, ale také ikonografie, liturgika, problematika staročeské gramatiky, k tomu všemu ještě další klíčové epochy našich národních dějin od obrození po současnost, protože právě s nimi je úzce spjat takzvaný druhý život mistra Jana Husa a nové podoby prezentace husitství. Je evidentní, že tohle všechno jeden člověk nemůže zvládat na špičkové úrovni. Ideální kniha o Janu Husovi neexistuje a také nikdy nevyjde. Hermeneutika navíc jasně

⁶ Velmi silně tuto odpovědnost českých křesťanů v rámci ekumeny za národní povědomí podtrhuje P. Hošek: *Je to náš příběh*, Brno: CDK, 2018. Sám pak v páté kapitole opravdu nekonfliktně a vstřícně připomíná i kriticky analyzuje sedm velkých tradic utvářejících naši identitu: cyrilometodějskou, svatováclavskou, husitsko-bratrskou, svatojanskou, obroze-necko-masarykovskou, tradici ve vztahu k pohanství, tradici ve vztahu k židovství. Snad by se dalo poněkud diskutovat o tom, zda bratrská tradice je jediným vyústěním té původně husitské, protože ona utrakvistická dlouho existovala v rámci české katolické církve, možná jako nechtěné a trpěné dítě. Při konfesní unifikaci mnozí utrakvisté následně splynuli s katolíky „pod jednou“. Utrakvistická tradice však v rámci české katolické církve do jisté míry skrytě působila a dodnes spoluutváří konfesní povědomí nemalého počtu českých katolíků.

učí, že určitému výroku, textu, myšlenkovému odkazu nelze správně porozumět bez vcítění se do mluvčího, neboť ve hře je otázka motivací, a pochopitelně také bez vnímání dobových situačních souvislostí. Aby toho nebylo tak „málo“, je třeba jasně podtrhnout, že u historické postavy Husova typu není správné omezit se pouze na dění a fakta, aniž by se bral v potaz hlouběji analyzovaný obsah jeho myšlenkového poselství. V tomto případě se totiž historie a teologie nevyhnutelně vzájemně potřebují, doplňují, v ideálním případě dokonce vzájemně prostupují. Není-li mou ambicí přinášet nějaké nové poznatky na poli vědecké historie, kde má prezentace nemůže překročit úroveň vysoké popularizace, pak to neznamena, že vědecké přínosy na poli teologie a snad trochu také filosofie by nemohly vrhat na historickou problematiku určité světlo, jemuž by příslušní odborníci mohli ku prospěchu věci samotné věnovat také trochu pozornosti. Řečeno jinak, určité nové pohledy a zjištění dříve netušených souvislostí v rámci teologického myšlení Jana Husa určitě nejsou tak úplně bez významu pro historickou vědu jako takovou.

Nebývalá komplexnost přístupů spjatých s rozličnými specializacemi v zásadě vylučuje naprosto lineární prezentaci, jak již bylo zmíněno, především na rovině argumentace, v níž se přímo odehrává mé vlastní zápolení o zaujetí co nejspravedlivějšího postoje k betlémskému horliteli a někdy též k následujícímu husitství. Nesmíme zapomínat, že především náměty první, druhé, šesté a sedmé kapitoly, jež představím záhy, pokaždé aspirují na specifický celkový pohled na husovskou problematiku, takže v hodnotících partiích nemohou opětne nezaznívat velmi podobné tóny, nicméně vždy v souvislosti s novými údaji. Koneckonců i v symfonických skladbách velkého Beethovena se určité téma v bezpočtu variací neustále vrací, aniž by to něčím sluchu vadilo. Opakující se pomyslné příboje myšlenkových vln argumentační snahy jako by neustále narážely a tříštily se o skalisko tajemné minulosti, což plně odpovídá tomu, že dilemata zůstávají dilematy bez jednoznačného a definitivního řešení.

Nyní nastal čas představit rozvržení celého tématu do jednotlivých kapitol. Naše společné putování zahájíme pokusem o řešení palčivé otázky, proč se v postideologické epoše vůbec zabývat mužem ideálu, jímž nesporně mistr Jan Hus je. Takto koncipovaná **první kapitola**

plynule navazuje na úvod, v němž se právě nacházíme. Zároveň v této partii předznamenanám celou svoji lekturu, když pohovořím o takzvaném mnohodimenzionálním přístupu k minulosti, neboť jeden úhel pohledu nám umožňuje zachytit to vznešené a úctyhodné, zatímco jiné perspektivy nám odhalí věci diskutabilní, nebo dokonce nepřijatelné, jež je nutno podrobovat pokud možno chápavé a laskavé kritice. Kritérium pro přijímání nebo odmítání čehokoli je nasnadě, protože si musím klást otázku, zda to nebo ono bych chtěl přejímat a napodobovat, anebo rozhodně nikoli. Nemohu přece oslavovat to, co následně sám nechci přebírat. Toho přitažlivého, sympatického, následováníhodného na postavě i nauce betlémského horlitele je velmi mnoho, nicméně se zde, jak bude patrné níže v textu, střetáváme rovněž se záležitostmi, které pro nás nejsou snadno přijatelné,⁷ ať jsme, nebo nejsme katolickými křesťany. K mistru Janovi tedy budu přistupovat s hlubokou úctou, zároveň ale odmítám pouhopouhé vychvalování nebo zavrhování. Nevyhnutelně tím pozlobím všechny, kdo ho vnímají jednostranně a nekriticky pozitivně a stejně tak odmítavě a negativně. Právě v tom ale tkví stále aktuální a zároveň naléhavá výzva k zásadní proměně smýšlení, která pochopitelně bolí, a proto je tak nepopulární. K řečenému si dovolím poznamenat, že ten, kdo by z celkového a nevyhnutelně dilematického hodnocení obsaženého na následujících stránkách vytrhoval pouze jeden druh výroků, tedy nazření husovské problematiky jaksi jednorozměrově, jako bych ho jen a jen kritizoval, anebo jen a jen vychvaloval, by rozhodně nepředkládal adekvátním způsobem to, k čemu jsem dospěl. Tato kniha je jako jeden jediný kubistický obraz, v němž jsou přítomny pohledy z mnoha stran najednou.

⁷ Když člověk jako Jiří Kejř, který se husovskému bádání poctivě věnoval celý život, vysloví následující myšlenky, měli bychom to brát velmi vážně: „K Husovu životopisu bude sotva možno dodat podstatné doplňky... A především se nesnažme vidět v Husovi jen nespornou a obdivovanou kladnou osobnost, které nemá být vytýkána žádná vada, která byla poslána na smrt zlovlí jiných, která se vymyká jakékoli kritice svých lidských vlastností. Hus byl opravdu člověk, který měl své slabé stránky, který právě proto, že není legendou, je nám bližší a pochopitelnější... Bude muset být znovu nastoupena ještě v nedávných desetiletích odmítaná cesta duchovního proniknutí Husovým myšlením, bude muset být znovu dáno důležité slovo teologii a dokonce psychologii, která by se měla pokusit porozumět Husovi v jeho složité osobnosti.“ J. Kejř: *Jan Hus známý i neznámý*, Praha: Karolinum, 2010, s. 108n.

V poměrně rozsáhlé **druhé kapitole** jednak nastíním možnosti, které skýtá dnešnímu katolíkovi současná teologická reflexe, když se jedná o revizi jeho vztahu k Janu Husovi a husitství, jednak připomenu a kriticky rozeberu různé typy představ o betlémském kazateli, s nimiž se v našich dějinách setkáváme zejména v posledních dvou staletích. Budeme se tedy věnovat tématu takzvaného druhého Husova života. Zároveň bychom ale neměli zapomínat, že do tohoto spletilého jevu svým snažením sami patříme stejně jako celá tato kniha. Za druhou kapitolu jsem si dovolil umístit **relativně krátký exkurs týkající se našeho postoje k postavě Jana Žižky**, neboť i on nevyhnutelně musí mít své místo v knize věnované husovským dilematům, která souvisejí s dilematy husitskými. I Žižka je nesporně mužem hluboké víry a člověk vznešených ideálů, zároveň však vykazuje takové rysy, které sice můžeme chápat, nicméně rozhodně je nebudeme chtít přenášet do současnosti.

Jakmile se zbavíme zátěží dob relativně blízkých i těch poněkud vzdálenějších, které leží mezi námi a dobou betlémského horlitele, otevře se před námi volná cesta k minulosti. Chceme-li hlouběji porozumět Janu Husovi, musíme se nezbytně **zabývat jeho dobou, což bude náplní třetí partie této knihy**. Nepůjde mi o popisování všech možných dějů, nýbrž spíše o uchopení hlavních krizových jevů, které jsou v mnohém určující pro Husovo myšlení i pro následné husitství. Je známo, že betlémský kazatel se jako myslitel a reformátor nechal silně ovlivnit **myšlením anglického mistra Johna Viklefa, jehož osudem a dílem se budeme zabývat v další kapitole**. Poté se zaměřím na hlavní charakteristiky specifické **recepcce viklefismu ze strany českého reformního kruhu na přelomu 14. a 15. století**. Celkově **šestá kapitola** bude věnována přehlednému připomenutí základních obrysů Husova životního příběhu. Ačkoli, jak jsem již předeslal, nemíním aspirovat na vědecké přínosy na rovině historie, toto snažení určitě není zbytečné, uvážíme-li množství často velmi rozsáhlých monografií, z nichž s velikou uctivostí k jejich autorům čerpám, protože úplně vše člověk, jenž se nespécializuje na husovskou a husitskou historiografii, nemá v dnešní hektické době šanci nikdy přečíst.

Na tomto základě **v sedmé, velmi rozsáhlé kapitole pojednám o problematice Husovy nauky o eucharistii a s ní spjaté ekleziologii**, s čímž celkem logicky souvisí také otázka Jakoubkova učení

o nejsvětější svátosti. Velmi důležitý je ovšem celkový přístup k dané problematice, jenž vychází z toho, jaké místo přísluší eucharistické nauce v rámci pomyslného organismu jednotlivých tajemství víry. Představíme-li si souhrn učení víry jako velehory, pak eucharistie je přirovnatelná k jednomu z nejvyšších štítů, po jehož dosažení jsme s to jakoby jedním pohledem vnímat všechno ostatní. Ke zdolání zmíněné velehory je ale třeba předeslat nejprve poněkud zasvěcenější osvětlení transsubstanciačního způsobu popisování tohoto nevýslovného mystéria. Problematika Husovy ortodoxie či heterodoxie, nahlížená ze zorného úhlu dnešní katolické teologie, se ale nemůže zaměřovat pouze na spisy a výroky, neboť do hry vstupuje také kostnický proces, s nímž se budeme vyrovnávat v posledním oddílu sedmé kapitoly.

Jestliže právě připomenutá partie bude pojednávat o eucharistickém Kristově těle i o jeho těle církevním, pak to přímo volá po hlubším vstupu na specifické **pole christologie betlémského kazatele, a právě tomu bude věnována celkově osmá pasáž tohoto úvodu do husovské tematiky**. Dotkneme se přitom také problematiky místa, které v Husově díle patří jeho velkému *Komentáři Sentencí*, ježž prozatím nejen historikové, ale také teologové výrazně odsouvali stranou. S naukou o postavě Ježíše Krista souvisí inteligentní prezentace jeho spásnosného významu pro nás, tedy soteriologie. Každý, kdo by se chtěl v budoucnu detailněji zabývat morální teologií obsaženou v Husových spisech,⁸ musí počítat s její soteriologickou valencí, neboť v dobré teologii jde vždycky primárně o život v plnosti a v posledním důsledku o život věčný. Je dobře známo, že Husa svírala celý život tíseň ohledně jeho vlastní spásy, k čemuž se přidružovalo velmi tíživé břemeno odpovědnosti duchovního za spásu jemu svěcených osob.

⁸ Je třeba podotknout, že Husova morální teologie není prozatím zpracována uspokojivým způsobem. Uvedená tematika není rozsáhleji prezentována a vyhodnocena ani v Kybalově třísvazkovém zpracování Husova myšlenkového odkazu. Zdá se, že se jedná o poměrně tvrdý oříšek. Z uvedeného důvodu je třeba hodnotit pozitivně snad první pokus rekonstruovat morální teologii v díle mistra Jana Husa: srov. Dominik Opatrný: *Zachránit lidi od hříchů. Etika v teologii Jana Husa*, Jihlava: Mlýn, 2018. Obdobně jako u jiných teologických tematik i nyní vychází na povrch, že v oblasti morální teologie se Jan Hus projevoval jako dobový univerzitní mistr. Jeho morální teologii určitě nelze hodnotit jinak než jako pravověrně katolickou. Leckdy však u Jana Husa shledáváme sklon k mravnímu maximalismu.

Poslední, **devátá kapitola** nás zavede do oblasti, jíž se v předchozích desetiletích nezabýval téměř nikdo. Důvodem tohoto opomíjení může být nesprávné předporozumění, podle něhož by trinitární teologie měla být jen jakousi teorií bez zásadního vztahu k životu a k praxi. Současná trinitologie ale již několik desetiletí dané mínění odmítá a dokládá, že nauka o Trojjediném je ve skutečnosti nesmírně praktická záležitost, od níž se odvíjí v teologii jako celku a zejména v osobní i komunitní spiritualitě velmi mnohé, takže je určitá naděje, že i tato partie vrhne nové světlo na postavu a především mentalitu betlémského horlitele. Jelikož tajemství nejsvětější Trojice se dotýká rovněž problematiky stvoření, budeme mít příležitost nahlédnout i do tohoto segmentu Husova myšlenkového odkazu.

Desátým bodem této monografie bude vcelku pochopitelně **souhrnný závěr**, v němž se pokusím nejen přehlédnout dosažené výsledky, ale zároveň také vyjádřit mínění ohledně Husovy pravověrnosti, a to pochopitelně z hlediska dnešní katolické teologické reflexe. V jistém slova smyslu na způsob informačního dotyku pohovořím opravdu velmi stručně ještě o Husově mariologii a eschatologii, které nikterak nevybočují z dobového standardu. Shrnu rovněž to nejdůležitější, co by mělo formovat náš vícerozměrový přístup k pražskému reformátorovi, v němž se nemůže neprolínat kritičnost, porozumění a také nefalšovaná uctivost, ba obdiv.

Obvykle bývá zvykem v posledním odstavci takového úvodu projevít vděčnost těm, kteří ke zdaru předkládaného díla nějak přispěli. V první řadě velmi rád zmiňuji vzácného kolegu Petra Čorneje, který mi před více než pěti lety dodával odvalu k předchozímu publikačnímu počínu a následně mi podal pomocnou ruku při vzniku tohoto textu, když mne upozornil na několik drobných nepřesností a kolegiálně vyjádřil jako odborník svůj vlastní pohled na hodnocení postavy Václava IV. Řadu rad zejména bibliografické povahy mi poskytl kolega Jan Blahoslav Lášek z HTF UK, s nímž jsem o mnoha zde prezentovaných problémech diskutoval. Mezi ty, kdo mi nějakým způsobem pomáhali, motivovali mne svými otázkami i kritickými poznámkami a dodávali mi síly, patří také doktor Pavel Černuška, paní farářka Ivana Krejčí, moje sestra Jana Ludmila Pospíšilová, O. S. F., a doktorka Veronika Řeháková. Určitě bych velmi rád vyslovil srdečný dík mnoha

kolegům z Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, kteří mi ve svízelném životním okamžiku podali pomocnou ruku. Bez tohoto jejich odvážného a hluboce lidského počinu bych pravděpodobně sílu k pokračování na tomto díle v sobě již nedokázal nalézt. Spravedlnost velí, abych rovněž projevil velké uznání instituci, která je v mnoha ohledech nositelkou Husova odkazu, matkou všech vysokých škol v naší vlasti, tedy Univerzity Karlově, konkrétně řečeno nakladatelství Karolinum, neboť bez porozumění a pomoci řady jeho pracovníků by tato kniha nemohla spatřit světlo světa.

V Praze, 28. září 2019

Ctirad Václav Pospíšil
TF JU v Českých Budějovicích

1. JAN HUS - IDEÁL V POSTIDEOLOGICKÉ DOBĚ?

Po roce 1990 bylo vynaloženo nemálo úsilí ze strany odborníků zejména evangelické, husitské a katolické církve (pořadí uvedeno v abecedním pořádku) i ze strany představitelů těchto církví a církevních komunit, jehož vyústěním bylo velké symposium v Lateránu na konci roku 1999. Zde se dospělo k jasnému konstatování, že postava Jana Husa nás už nesmí rozdělovat a že žádná současná církev si českého reformátora nemůže a nesmí přivlastňovat výlučným způsobem,⁹ o čemž budeme hovořit podrobněji na konci druhé kapitoly. Zcela zásadním problémem však je, zda tyto posuny v mentalitě příslušných odborníků a představitelů církví také skutečně pronikly hlouběji mezi jednotlivé věřící a do naší společnosti.¹⁰ Podle mého soudu zejména z katolické strany bylo na poli popularizace a důslednější propagace výsledků výše zmíněného ušlechtilého úsilí učiněno velmi málo, takže o zjištěních na základě případné ankety na dané téma si nelze dělat iluze. Così obdobného platí i pro celou českou společnost.¹¹

⁹ Přesně v tomto smyslu se také vyjadřuje oficiální dokument z prvního dne roku 2000: M. Vlk, P. Smetana: Společné prohlášení k římskému symposiu o M. Janu Husovi, in: M. Drda, F. J. Holeček, Z. Vybíral (ed.): *Jan Hus na přelomu tisíciletí. Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího milénia. Papežská lateránská univerzita Řím, 15.–18. prosince 1999*, Tábor: Husitské museum v Táboře, 2001 (= *JHLAT*), s. 28n.: „Žádná církev, žádná konfese si nemůže Husa bezezbytku přivlastnit...“

¹⁰ „Bylo by jistě přínosné, kdyby Institut ekumenických studií mohl připravit reprezentativní anketu či sociologický průzkum mezi členy různých církví a společenských skupin v České republice na husovské téma. Prokázalo by se tak, zdali pozoruhodné vědecké závěry lateránského symposia o Husovi přecházejí z kruhů tzv. intelektuální elity dolů, do církevních komunit a české společnosti vůbec a jak rychle mizí bariéry mezi jednotlivými společenstvími, vzniklé historicky v průběhu staletí.“ J. Kotyk: *Spor o revizi Husova procesu*, Praha: Vyšehrad, 2001, s. 118.

¹¹ Před více než dvaceti lety velký znalec husovské problematiky Jan Blahoslav Lášek velmi výstižně konstatoval: „Stejně důležitou věcí je také popularizace Husa... Z nouze se objevují brožury nejrůznějšího charakteru, které však vidí Husa skoro vždycky jednostranně a účelově.“ J. B. Lášek: Některé specifické úkoly husovského bádání, in: *JHBR*, s. 307. Byť

Jestliže za určitou formu popularizace lze považovat příspěvek dramatických umělců, pak i zde musím konstatovat, že se stále opakují stará klišé, nicméně v poslední době by se na podobných pokusech dalo najít také leccos pozitivního.¹² Představit konzumentům takového druhu kulturní zábavy pravou Husovu tvář, a ta je neoddělitelná od jeho filosofického a teologického myšlení, již v naší společnosti znají opravdu jen specialisté, by byl opravdu velmi náročný počin, který by od autorů vyžadoval nejenom studijní námahu, ale také odvahu k proměňování vlastního smýšlení. Dotyčnému tvůrci by to možná přineslo pochvalu od znalců, nicméně reakce většinové společnosti, pokud se dá předvídat, by pravděpodobně nebyla právě nadšená. Mnozí by se totiž nesetkali s Husem svých představ, do nichž se stále ještě promítají ideologické deformace posledních zhruba sto sedmdesátí let. Takové dílo, vzniklé na základě ochoty k proměně vlastního smýšlení ze strany autorů, by nevyhnutelně kladlo stejný požadavek též na diváky nebo čtenáře. Nu a proměňovat obsah vlastní mozkovny není zrovna něco, co by lidé masově činili snadno a s radostí.

Je vcelku evidentní, že husovská tematika u valné části české společnosti na konci druhého desetiletí jedenadvacátého věku nevyvolává obzvláštní zájem.¹³ Někdy se hovoří o únavě Husem, ba dokonce o zne-

se od té doby leccos odehrálo, přece jen platí, že kvalitní popularizace zejména v katolickém prostředí schází. Navíc je zřejmé, že takové počiny by neměly být účelové a co do celkového vyznění Husova hodnocení jednoznačné, což odpovídá naší snaze postihnout husovská dilemata, jejichž řešení jsou vždy více či méně otevřená.

¹² Určitě je třeba zmínit velký televizní projekt třídílného filmu *Jan Hus* podle předlohy Evy Kantůrkové a pod režijním vedením Jiřího Svobody. Pochvalu si zasluhuje fakt, že Hus je konečně představen jako opravdu náboženský myslitel, a nikoli jako sociální revolucionář. Husovo vlastenectví je nepopíratelné, nicméně rozhodně nepřevládalo nad jeho zápletem pro věc Kristovu. Některé historické nepřesnosti jsou pochopitelné, jiné nikoli. Proč se například vytrčila významná postava Stanislava ze Znojma? Vzhledem k naznačenému téměř milostnému poměru mezi Husem a královnou je nutno důrazně podtrhnout, že Hus byl k ženám obecně velmi kritický a odměřený zřejmě i proto, že až úzkostlivě dbal na dodržování slibu čistoty. Osobně se přiblížit ke královně manželce nebylo v oné době tak snadné, jak si představují autoři filmu. Hlavní představitel mistra Jana Husa podle mne nedokázal vystihnout ohnivého kazatele, kterým český reformátor nesporně byl. Určité obavy ve mně vyvolala jednostrannost prezentace Husova dramatu. Film je sice barevný, ve skutečnosti však v řadě momentů sklouzává do značně laciné ideové „černobílosti“, mělo by tudíž být evidentní, že mnoho věcí je opravdu třeba trpělivě uvádět na pravou míru.

¹³ „Revidování postoje katolické církve k Husovi velký význam pro valnou část české veřejnosti nemá.“ P. Příhoda: Telefonické glosy, *Lidové noviny* (20. prosince 1999), s. 8.

chucenosti touto tematikou, což bylo způsobeno zneužíváním Jana Husa a husitství k vyhraněně ideologickým cílům v době komunistické totality.¹⁴ Možná i doslova pralesovitá změť různých interpretací odráží potenciální zájemce o proniknutí k jádru věci. Každé zobecnění je pochopitelně pravdivé jen ve větší či menší míře. Zdá se však, že s ubývajícím věkem uvedená charakteristika nabývá stále znepokojivějších rozměrů, což si dovoluji konstatovat mimo jiné také na základě svých osobních zkušeností se studenty několika teologických fakult v naší zemi. Naproti tomu u těch dříve narozených můžeme pozorovat relativně vyšší povědomí o významu Husova odkazu. Ani to ovšem nebývá bez problémů, neboť v myslích dříve narozených často shledáváme, jak již nemohlo být nezmíněno výše, přinejmenším latentní působení starých ideologických schémat, která minulost znásilňují a přítomnost zamožují záští a rozdělením.¹⁵

Máme-li se pokusit zmíněným trendům čelit, je nutné se zamyslet nad možnými příčinami tohoto klesajícího zájmu. Mentalita naší doby je výrazně zaměřena na ekonomickou úspěšnost. Důležité není tolik to,

Evangelický duchovní Miloš Rejchrt: „Husova hranice... dnes pálí jen malou část české veřejnosti.“ Ibid.

¹⁴ Tomáš Butta správně konstatuje: „Po roce 1948 nastoupilo oficiální marxistické pojetí husitství, kdy bylo chápáno jako sociální revoluční hnutí. Byly vyzdvíženy bojové prvky radikálního husitství a mistr Jan Hus jako kněz a náboženský myslitel vadil. Místo symbolů jako Bible či kalich byly zdůrazněny symboly zatatých pěstí a cepů. Komunismus svou jednostrannou interpretací husitskou epochu v české společnosti do značné míry zdiskreditoval.“ T. Butta: *Seznámení s Mistrem Janem. Pohledy na českého reformátora Jana Husa a úryvky z jeho spisů*, Praha: Blahoslav, 2014, s. 79.

¹⁵ Plně souhlasím s hodnocením evangelického kolegy, který tvrdí: „Je myslím více než zřejmé, že jak komunistické, tak vulgárně nacionalistické zneužití a vypražďování husitské tradice jsou jen svévolnou karikaturou toho, o co v ní skutečně šlo a jde: o obrodu křesťanství, o svobodu svědomí...“ P. Hošek: *Je to náš příběh...*, s. 114. Snad bych podotknul, že snahy o obrodu křesťanství a o úctu ke svobodě svědomí si dnes nemůže monopolizovat žádná církev ani komunita, protože všude spolu zápolí takzvané velké katolictví, evangelictví, husitství s oním malým, sebestředným, úřednickým, do sebe se zakřívujícím, konfesnicí, případně klerikálně ideologickým katolictvím, evangelictvím a husitstvím. Ono malé a velké katolictví, evangelictví, husitství je paralelou k Patočkovu rozlišování takzvaného velkého a malého češství. Srov. J. Patočka: *Co jsou Češi?*, Praha: Panorama, 1992, s. 68nn. Společným jmenovatelem velkého češství, katolictví, evangelictví, husitství je nadřazenost hodnoty jménem nefalšovaná lidskost, poctivá vědecká kritičnost, schopnost svobody od sebe, tedy neabsolutizování vlastních interpretací, otevřenost dialogu, což v zásadě odpovídá myšlenkovému odkazu Tomáše G. Masaryka. Srov. C. V. Pospíšil: *Masaryk irituje a fascinuje*, Praha: Karolinum, 2018.

co skutečně umíš, na jaké úrovni je tvoje kulturnost, nýbrž především kolik vyděláváš, případně jaké množství „využitelných“ informací jsi s to shromáždit. Neklade se důraz na to, čím člověk opravdu je, neboť podstatné je pouze budit dojem. Dokonce i v akademickém prostředí se dostáváme do zcela absurdních poloh, neboť se nehovoří vůbec o tom, jaké jsou skutečné přínosy, ale především o tom, kolik bodů člověk za své publikace nasbíral; kolik peněz získal na takzvaných grantech, které je třeba splnit v časovém limitu, čímž nevyhnutelně trpí kvalita produkce; případně způsob, jakým se dotyčný dokáže prosazovat v médiích. A tak společnost často považuje za nej přednější odborníky ty, o nichž zasvěcení vědí, že jejich skutečný přínos vědě a kultuře je spíše průměrný, pokud vůbec nějaký. Právě nastíněná, do značné míry k depresím svádějící situace pochopitelně skutečné humanitní vědě a kultuře příliš nepřeje.

Jedním z důvodů neuspokojivého stavu povědomí o českém reformátorovi je bez jakéhokoli stínu pochybnosti postmoderní myšlení, které sice bourá staré ideologie, což je v mnoha ohledech jistě osvobuzující, nicméně spolu s touto mentální špínou jako by se vylévalo z vaničky i koupané děcko, protože se zároveň silně zpochybňují ušlechtilé ideály, za něž je pak málokdo ochoten se brát, a už vůbec ne za ně něco obětovat.

Nikdo nemůže popírat, že Husova doba a první léta husitské revoluce byly epochou vysoce vznícených ideálů. Stojíme tedy před vskutku palčivým dilematem, a nejen husovským, totiž jak sladit ideál s neideologickým způsobem postmoderního myšlení. Není vyloučeno, že jsme společně vystihli jednu z nejzákladnějších otázek, s níž se poměřuje epocha, kterou právě prožíváme, otázku, před níž stojí každý teolog i poctivý filosof. Dnešnímu člověku, který pohlíží na Husa a husitství postmoderní optikou, se může zmíněné rozdílení ideálu jevit jako cosi zcela cizího, podezřelého, nepřijatelného, ba dokonce směšného. To potvrzují i některé relativně nedávné výtvořiny na poli takzvané zábavy,¹⁶ v nichž je deideologizace Jana Husa podávána ve formě zesměšnění.

¹⁶ Zábava mívá často jen velmi málo společného s kulturou. Nezapomínejme, že slovo „kultura“ se odvozuje od výrazu „kult“, což implikuje uctívání hodnot a jejich pěstování. Destrukce falešných kultů je jistě na místě, nesmí se však jednat o čirý hodnotový negativismus, který se pak jeví jako „antikultura“ či „nekulturnost“.

Někteří katolíci by z tohoto trendu mohli mít radost. Ta by ovšem byla velmi krátkodechá, jelikož zítra bude karikován a zesměšňován nejen papež a biskupové, ale dokonce sám Kristus. Ti, kdo by se chtěli z tohoto zlehčování ideálu radovat, by měli dále brát vážně v potaz, že takováto laciná legrace – výraz „humor“ bych asi vyhradil pro poněkud inteligentnější přístupy ke skutečnosti – s sebou nese vážné riziko vyústění do nihilismu. Zkrátka a dobře kácet modly ideologií je nosné jediné tehdy, když se tím zároveň otvírá cesta k trojjedinému, pravému a transcendentnímu Bohu, případně k autentické humanitě.¹⁷ Pokud tomu tak není, otvírá se na konci destruktivního posměchu jen prázdnota nicoty, která nemá daleko k tomu, co víra definuje jako stav nespasení.

A je možno být opravdu svobodný bez vůdčího světla hvězdy ušlechtilého ideálu? Tam, kde nepanuje ideál kultivovaný a prozářený humanitou, velmi snadno převládnu různé modly zhoubných ideologií. Teologicky řečeno, ten, kdo ztratí trojjediného Boha jako dárce pravé svobody a důstojnosti, velmi snadno upadne do područí cizích idolů, které člověka rafinovaně zotročují. Aby nedošlo k mýlce, sama verbálně projevovaná úcta k Trojjedinému ještě takového „křesťana“ nejruznějších konfesí nechrání před nebezpečím model sobectví, kariérismu, klerikalismu, malého konfesnictví, literárního legalismu, před nerespektováním tohoto Boha, když se k dosahování takzvaně vznešených, zároveň však vnitrosvětských a namnoze pouze zájmových cílů používají nemravné prostředky. I církevní lidé velmi snadno upadají do područí model, aniž jsou schopni si to přiznat. Jak vidno, náš poměr k Husovi a následně i k husitství určitě není jen a jen záležitostí ekumenického smíru mezi různými církvemi v naší zemi a následně smíření tradic českého národovectví,¹⁸ jež je třeba opečovávat i proto,

¹⁷ Teolog dobře ví, že obě věci se ve skutečnosti vzájemně hluboce propustují. Náš Pán přece nepřišel proto, aby nám daroval primárně nějaké pravdy víry, nýbrž proto, abychom měli život a měli ho v hojnosti (srov. J 10,10). Pravdy víry buď slouží autentickému lidství, anebo pozbývají smyslu. Smysl dogmatu tkví v tom, že má být teoretickým ukotvením autentické křesťanské, a hlavně lidské praxe. Jsou-li předkládána výše v textu uvedeným způsobem, stávají se věrohodnými a do jisté míry verifikovatelnými na základě integrální lidské zkušenosti.

¹⁸ Srov. P. Hošek: *Je to náš příběh...*, s. 99–145; srov. také K. Skalický: Prolegomena k budoucí filosofii českých dějin, in: M. Havelka (ed.): *Spor o smysl českých dějin 1945–1989. Posuny a akcenty české otázky*, Praha: Torst, 2006, s. 288–315.

abychom vytěšňovali jeho pokleslé formy, nerespektující nadřazenou hodnotu lidskosti.

V dané souvislosti se zdá být vhodné již nyní vymezit jasný rozdíl mezi úctou si zasluhujícím ideálem a zavrženíhodnou ideologizací. Pochopitelně nepřijatelné jsou ty obrazy Husa, které křiklavě deformovaly minulost a následně nevyhnutelně přítomnost, k níž promlouvaly. Tam, kde bude patrná upřímná snaha o vystižení nejednoznačné – dilematické pravdy, byť se prosadí zvýšené důrazy na určité zorné úhly pohledu, které nebudou předkládány jako jediná a absolutní pravda, bychom měli projevat velkou míru tolerance a porozumění. Jasně kritérium pro rozlišení zrna ideálu od plev ideologie nám nabízí evangelium, kde Kristus říká, že strom se pozná po ovoci (srov. Mt 7,15–20). Jakmile určitý pokřivený obraz Mistra Jana Husa bude plodit rozdělení, nenávisť, povede k aplikaci zcela nepřijatelného kritéria kolektivní viny, jako kdyby dnešní katolíci byli vinni Husovou smrtí, anebo jako by současní nekatolíci byli zodpovědní za projevy násilí a brutality v dobách husitských válek, je třeba takové zneužití minulosti jednoznačně odmítnout. Obdobně by bylo nesmyslné činit současné katolíky a nekatolíky odpovědnými za mezikonfesionální napětí a třenicové období relativně nedávno minulých. Ideál naproti tomu vykazuje velkou úctu k minulosti, aniž by z ní činil nekritizovatelnou modlu, a plodí porozumění těm, kdo jsou nositeli různých pohledů na ni. Takovýto ideál je přijatelný a více méně věrohodný i v době, která se vyznačuje diskreditací všech ideologií. Postideologická doba nás tedy nutí, abychom vyšli ze starých namnoze zjednodušených a jednostranných pozic, protože ideologické zploštění ideálu nemůže být věrohodné a v posledním důsledku nesměšné. Tato očista je navýsost žádoucí, musí se ale zároveň vyloučit riziko laciné postmoderny, která v posledním důsledku pouze desakralizuje a duchovně destruuje. Právě víra a poctivá teologie mají před sebou zásadní úkol zachraňovat nadčasově platné ideály v době postmoderního destruktivismu.¹⁹

¹⁹ „... tvář v tvář radikalizující se kritice ideologií, která se bouří proti jakémukoli nároku na teoretickou pravdu a praktickou závaznost, vzniká otázka: Je možné vyčist z náboženství (byť ne ze všech jeho jevových forem), jak se dá spojit důvěra v nepodmíněnost pravdivého a dobrého se sebekritikou veškerého lidského poznávání a chtění?“ R. Schaeffler: *Filosofie náboženství*, Praha: Academia, 2003, s. 176.

K těmto obecným důvodům neuspokojivého zájmu Čechů o téma, které je nyní předmětem našeho snažení, přistupují další příčiny. Dovolím si říci, že určitou roli zde hraje také současná historiografie, která sice usiluje o co nejpoctivější postižení minulosti, namnoze však nedokáže vyvolávat větší zájem lidí, protože nechce a neumí ukazovat na souvislost mezi na první pohled vzdálenou minulostí a naším dnešním životem. K čemu je ale pouhé poznání skutečností a událostí, když to vnitřně zasáhne málokoho? Určitý průmět minulosti do dneška a opačně je nevyhnutelnou nutností, protože v opačném případě upadáme do akademismu, který možná oslovuje rozum odborníka, nechává však chladným srdce běžného člověka. Teolog tohle ví velmi dobře, protože předkládání pouhé nauky víry bez spirituálního a emotivního náboje nemá téměř žádnou přesvědčující sílu. Je pochopitelné, že zmíněné průměty či prostupování minulosti se současností je nutno mít plně pod kontrolou, aby nedocházelo k účelově ideologickým deformacím, jak jsme toho byli svědky ještě v relativně nedávné době. Právě o těchto záležitostech budeme konkrétněji hovořit v následující kapitole. Zároveň je však třeba jedním dechem dodat, že historik je dnes svázán přísnou metodologií, která mu některé věci buď implicitně, anebo výslovně zapovídá. A právě tady nejen může, ale svým způsobem musí nastoupit teologie, která se takto spoutávat nenechává, protože jakožto věda lásky a naděje má přímo povinnost nejen informovat, ale také se pokoušet rozněcovat srdce.

S tím, co bylo řečeno, souvisí nepopiratelná skutečnost, že běžného člověka osloví příběh, který je mu předložen prostřednictvím uměleckého zpracování v podobě románu či spíše filmu nebo divadelního představení. Není sporu, že takové snažení je značně vystaveno nebezpečí projekcí dobových ideologií do minulosti, což vede k účelovému zkreslování. Na druhé straně ale pouze akademicky věcná prezentace určitě nestrhuje. Dilema přímo na ostří hrany. Marná sláva, navzdory enormnímu počtu odborných publikací platí, že obecné povědomí o Husovi a husitství bylo od padesátých let dlouhou dobu poměrně úzce spjato se známou filmovou trilogií. Ruku na srdce, my starší si Husa a Žižku²⁰ podvědomě představujeme tak, jak je ztvárnil velký čes-

²⁰ Srov. Exkurs, s. 94 a dále.

ký herec, pan Štěpánek. To umělecké zpracování je plné historických polopravd a ideologických zkreslení, nad nimiž se asi nejen znalec často s hrůzou otřese, jenomže dokázalo vzbuzovat zájem a v někom možná i nadšení. Kupříkladu zpracování bojových scén je bezesporu vysoce profesionální a strhující. Přiznejme si, že srovnatelné filmové dílo se později již nezrodilo.

Nejen sama minulost, ale často také její zpracování vyžaduje velmi dobré rozlišování. Ideologie a ideál jsou totiž těsně propleteny, takže osvobozující odmítnutí jednoho bychom měli velmi obezřetně propojovat s ochranou druhého, neboť ideál je dnes děsivě ohrožen. A nejedná se pouze o ideál přítomný v postavě českého reformátora či v prvních letech husitství, ale také o samotný ideál křesťanské víry, o věc Kristovu v našich životech, o ideál českého vlastenectví.

Ono velmi pečlivé oddělování ideologie a ideálu se musí dít ve jménu pravdy, ve jménu nesmlouvavé spravedlnosti, která měří každému stejně a která nechce vynášet rádobý definitivní verdikty, neboť opravdu poslední soud nad osobami a zejména jejich pohnutkami patří výlučně Bohu. My se můžeme snažit jen o co nejspravedlivější pochopení. Nezapomínejme na to, že podle té míry, jakou měříme druhým, bude jednou naměřeno nám samotným. Pokud se ale chceme se ctí vyrovnat s tímto naléhavým úkolem, nezbyvá nám, než abychom se s velkou pečlivostí zabývali minulostí. K tomu je třeba dodat, že akademičtí historikové upřednostňují fakta. Pro poznání osobností Husova typu je ale přinejmenším stejně důležité studovat jejich dílo. Opět se tak otevírá široké pole působnosti pro teologa, který má povinnost připomínat Husovu víru i způsob, jak svůj vztah k Bohu myšlenkově zpracovával. Nikdo jistě nebude zpochybňovat, že historie a myšlení jsou spojitě nádoby, poznání jednoho podmiňuje porozumění druhému. V této monografii padá důraz jednoznačně na to, co spadá do mé odborné kompetence, tedy na prezentaci Husova myšlenkového odkazu. Jestliže se zabývám také historií, pak jedině proto, abych vytvořil předpoklady k hlubšímu porozumění Husovu teologickému myšlení, což ovšem určitě není bez významu pro odhalování osobnosti prvního, historického mistra Jana Husa, a někdy to dokonce může vrhat určité světlo, díky němuž se některá historická fakta stávají srozumitelnějšími.

Obecně lze říci, že stavět se k tomu, co se odehrálo, zády, je velkou nedomyšleností. Minulost totiž neskončila a ani se nikdy definitivně neuzavřela, není možné za ní udělat žádnou pomyslnou tlustou čáru, byť bychom si to často přáli sebevíc. Minulost zkrátka a dobře je všude kolem nás i v nás, i když si to často neuvědomujeme, a není možné se od ní odstříhnout. Stačí si uvědomit, že kupříkladu látka našich těl je stejně stará jako vesmír. Prvky, z nichž se skládáme my i veškeré naše výtvořiny, se utvářely před miliardami let v nejstarších hvězdách. Sami v sobě rovněž neseme celou historii evoluce a geny našich předků. Bez dávných vynálezů a objevů, jako je například využití ohně nebo kola, bychom rozhodně neměli technologie, na něž jsme tak hrdí a bez nichž bychom už nedokázali existovat. Cesty, po kterých jezdíme nebo kráčíme, stavby, které utvářejí naše města, elektřina..., to všechno je dílem úsilí našich předků, jejichž pracovitosti a vynalézavosti vděčíme za tolik nesamozřejmostí, které naše všedností zahlcené oči zpravidla jako takové nevnímají. Totéž platí o úchvatném jazyku, jímž se vyjadřujeme a dorozumíváme, o kultuře v nejširším slova smyslu. Do této kategorie přítomné minulosti nesporně patří také postava Jana Husa, která reprezentuje velké reformní hnutí, jehož počáteční fáze je spjata se jménem Milíče z Kroměříže²¹, a následná husitská revoluce, v níž spatřujeme opět až děsivý propletenec vznešeného ideálu vroucí víry a naprosto nepřijatelné brutality i chamtivosti po světských statcích. Opomíjet výzvu ideálu víry by ovšem bylo především dnes hrubě nedomyšlené. To všechno nás určuje, spoluutváří a vybízí k pokračování ve velkém příběhu lidstva i v příběhu našeho vlastního sice malého, leč hrdého národa v srdci Evropy. Minulostí se tudíž zabýváme nikoli pouze proto, abychom sumarizovali znalosti, nýbrž také proto, abychom rozuměli sami sobě a abychom do onoho velkolepého příběhu, který nás přesahuje, vstupovali vědomě, odpovědně, s pokorou i odvahou. Onen zájem o minulost nám dovoluje být vědomými tvůrci dalšího běhu historie a nikoli pouze někým, kdo se v tomto prostoru pohybuje diletantsky a nechává se zmítat tím, co se přihází.

²¹ Křestní jméno „Jan“, které se relativně často objevuje v historiografické literatuře, není prameny doloženo. Srov. J. Nechutová: *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha: Vyšehrad, 2000, s. 203. Zároveň je třeba podotknout, že jeho uvádění nelze považovat za vyloženou chybu, neboť prameny to nevylučují.

Historiografii čili dějepisectví jako snahu o uchopení minulosti je ovšem třeba velmi dobře odlišovat od minulosti, která prostě je. Jednotlivá zpracování historiků se nabízejí jako možná uchopení či dokonce zmocnění se minulosti, na rozdíl od ní se však ustavičně proměňují. Je zřejmé, že ne každé historické ztvárnění naší minulosti je korektní a nosné. Zde je třeba mít se na pozoru, protože deformované interpretace minulosti nevyhnutelně více či méně pokřivují přítomnost a ohrožují budoucnost. Mohou bohužel zaneřadit i naši vlastní mysl a uvádět nás na klamné cesty falešných ideologií, které učí nesmiřitelné nenávisti vůči nositelům jiného přesvědčení nebo jiného národa. Samo množství husovské literatury a pestrá škála pohledů na tuto postavu jednak svědčí o velkém významu dané osobnosti, jednak nás vybízí ke značné obezřetnosti. Jde tedy v první řadě o nás, o naši identitu, o naši orientaci směrem k budoucnosti, o naši odpovědnost, o naši svobodu, o naši důstojnost. Rezignovat na to vše kvůli lenosti nebo nemístnému opatrnictví, což je pouze eufemistické opisování zbabělosti, by bylo velmi krátkozraké.

Již vícekrát v průběhu těchto úvah vyšlo najevo, že jedním ze základních znaků ideologického znetvořování minulosti je zjednodušená černobílост uchopení minulosti. Neplatí ale, že filmy, divadelní hry a romány, v nichž je od začátku jasné, kdo je jednoznačně dobrý a kdo zase jednoznačně negativní, jsou naivní, nedůvěryhodné? Citlivost v tomto směru projevují zejména lidé s hlubší životní zkušeností. Skutečnost je přece minimálně troj-, ba čtyřrozměrná, bereme-li časovost jako čtvrtou dimenzi. Každý technik ví velmi dobře, že by bylo holou absurditou přit se o to, zda pravdivý je nárys, půdorys nebo bokorys. I Husa a husitství je tudíž třeba vnímat minimálně ze tří až čtyř zorných úhlů současně, tudíž v jistém slova smyslu kubisticky,²² což

²² Princip kubismu spočívá v jeho prostorové koncepci díla, protože kubistický výtvarník předmět nezobrazuje jen z jednoho úhlu, nýbrž z mnoha úhlů současně. To pochopitelně provokovalo a následně vedlo k radikální proměně v přístupu ke skutečnosti, a to nejen v jejím vnímání, ale především v interpretační snaze o její ztvárnění, což nemohlo nemít vliv na interpretační vědy, jimiž historie i teologie nepochybně jsou. Problém, s nímž se právě potýkáme, nám nyní mimo jiné může jistým způsobem pomoci odhalovat, oč vlastně v posledním důsledku kubističtí výtvarníci usilovali. Jejich pro leckoho málo srozumitelné poselství se díky tomu může vyjevovat v docela novém světle. Určitě nyní pochopíme, že opravdu nešlo jen o nějakou estetickou choutku, hrátku nebo svévoli.

následně nevyklučuje dilematický kontrapunkt kritiky a obdivu. Nikdo z nás není jen dobrý, anebo jen špatný. Klíčovým znamením vybrednutí z marasmu ideologie, která není v zásadě nic jiného než určitá forma modloslužby, je tudíž odvážné opuštění veškerých předsudků a falešných ohledů a snaha o vnímání nejednoznačnosti reality v její nebaladické, a proto také ne vždy příjemné syrovosti. Neztratit přitom z očí ideál je obtížné, leč uvádí nás to do vyššího stádia lidské zralosti. Ideál existuje, dospělý člověk ho dokáže vnímat v jeho reálných rozměrech lidské slabosti a nemá zapotřebí mytologizovat – ideologizovat ho. Teologicky vzato: Neplatí snad, že velikost našeho Boha se v lidských přibězích vyjevuje na pozadí naší slabosti a určité upatlanosti? U průměrného jedince,²³ který je hlavním adresátem mediálního vymývání mozků, bohužel tuto schopnost pluridimenzionálního vnímání a myšlení nemůžeme předpokládat. Odhodlání spravedlivě říci, že na betlémském horliteli byla spáchána krutá křivda, nám nesmí zastírat, že i Hus sám měl celou řadu nedokonalostí. U českého reformátora s mnohým nemůžeme souhlasit, byť je to vše zároveň poměrně snadno pochopitelné.²⁴ Totéž platí o prvních letech husitské revoluce. Ano, nemůžeme schvalovat brutalitu, neskutečný vandalismus ani loupení, nicméně by bylo hrubým omylem, jak již bylo řečeno, opomíjet náboženské zanícení, ochotu obětovat život pro poznanou pravdu, byť byla zjednodušená a v leccěms deformovaná, neboť svědomí přece člověka zavazuje, i když je nezaviněně pomýlené. Kdo z nás dokáže

²³ Ona průměrnost nemusí být bohužel vždy vyloučena dosaženými akademickými tituly. Snad by se dalo říci, že neschopnost jakési prorocké obezřetnosti na půdě právě probíhajících dějů souvisí s tím, co Bible definuje jako neobřezanost srdce. Zkrátka a dobře, doktor, docent, profesor, akademik nemá v tomto směru patent na nadprůměrnost, na jakési pomyslné „nadlidství“. Neideologičnost spjatá s věrností vznešenému ideálu, otevřenost pravdě, kritičnost a tak dále nevyhnutelně předpokládají svobodu od sebe, tedy nefalšovanou pokoru, bez níž autentická lidskost není dost dobře myslitelná a realizovatelná. Občas jsme svědky toho, že nesprávně uchopovaná věda svým způsobem „nadmává“, a pak nejen nebrání před onou neobřezaností srdce, ale dokonce se stává její součástí v podobě pomyslné hory, na níž si uvedená mentalita jakoby postavila vlastní opevněný hrad. V uvedeném případě člověk bez titulů, který má otevřenou mysl, relativně snadno překoná vědátora pozbyvšího pravé moudrosti.

²⁴ „V prvním českém vydání z roku 1850 Palacký napsal, že Husovo chování v oněch bouřlivých dnech [1412] je možné z jeho vlastního stanoviska snáze vysvětlit než ospravedlnit... V druhém vydání z roku 1870 byl celý odstavec, kritický k Husovi, z Palackého výkladu vypuštěn.“ Srov. J. Kořalka: *Mistr Jan Hus v pojetí F. Palackého*, in: *JHLAT*, s. 620.

pro víru v Krista nasadit život? Totéž platí o hodnoceníh Husa i husitství v minulých dvou stoletích, pročez ve jménu pravdy nemůžeme neodmítat ani jejich naivní mytizaci, ani jejich striktní démonizaci. Propojovat zmíněné rozměry je ovšem nesmírně svízelné a naše mysl bude nevyhnutelně mezi oběma polohami oscilovat. Ani kubistický obraz nebo sochu neobejmeme jedním jediným nazřením, protože nás vybízí k určitému úsilí a vlastní námaze.

Tento postoj mnohodimenzionálního, svým způsobem kubistického vnímání skutečnosti nás navíc bude chránit před tím, abychom ve své vlastní přítomnosti nepodléhali mediálnímu vymývání mozků, když se nám někdo bude už pokolikáté snažit namluvit, že jedna strana jsou andělé, zatímco ti druzí ďáblové. Takovéto modely popisování reality jsou velmi nezodpovědné, protože vedou k pohrdání, odsuzování, nenávisti, a nakonec k násilí a válce. Překonáme-li jednou provždy tyto nebezpečné a nezodpovědné hry na anděly a čerty, budeme s to chápat druhé, vnímat je takové, jací jsou, soucítit s nimi, vést dialog, tedy naplňovat Kristovo přikázání lásky k bližnímu. Budeme zároveň utvářet lidštější svět, v němž se nakonec bude žít mnohem lépe i nám samotným, protože i nám nakonec bude mnohem lépe rozuměno, nasloucháno, i s námi budou jiní soucítit, nebudou nás šmahem odsuzovat, protože i v našich životech se projevuje propletenec dobrého a zlého. Pokud bychom chtěli, aby Hus byl jenom dobrý, nebo jenom špatný, bylo by to evidentně nepravdivé a v posledním důsledku nevěrohodné a určitě neskutečně hloupé.

Poctivé vyrovnávání se s minulostí je bezesporu cestou k důstojné a odpovědné přítomnosti. Ekumena mezi námi, kdo žijeme dnes, tedy takzvané v synchronním slova smyslu, je nemožná bez ekumeny s těmi, kdo Krista vyznávali jako svého Pána v minulosti, čili v diachronním slova smyslu. Bez uzdravování poranění minulosti není smíru v přítomnosti ani v budoucnosti.

Náprava našeho poměru k minulosti s sebou ovšem nese nevyhnutelně naši vnitřní proměnu, radikální změnu smýšlení, již lze definovat jako obrácení. Opravdu nejde o vzdělanost pro vzdělanost, nýbrž o nás samotné. Běžně si totiž jaksí prvoplánově uvědomujeme, že pracujeme na něčem, ve skutečnosti ale prostřednictvím například zpracovávání husovské tematiky v jistém slova smyslu ne zcela vědomě přetváříme

a dotváříme sama sebe. Prioritní není samotný vnější výplod například v podobě knihy nebo poznání, a už vůbec nejde o ocenění a pohany, které to vyvolá, nýbrž nový tvar naší mysli, nová kvalita našeho vlastního lidského bytí. Je evidentní, že ochota k vnitřní proměně, k bolestnému sebezpřekročení a růstu nikdy nebyla všeobecně přívětivě přijímanou záležitostí a že odhodlanost k tomuto kroku není rozhodně samozřejmostí. Navzdory tomu je ale nevyhnutelné o obrácení otevřeně hovořit, a vybízet k němu. Není to koneckonců přesně v souladu s tím, oč celým svým životem a dílem usiloval mistr Jan Hus?

Na první pohled by se mohlo zdát, že tato náročná cesta je v době povrchní mediality předem odsouzena k neúspěchu, neboť neosloví masy. Kdo zná evangelium, ví velmi dobře, že právě touto nepopulární cestou kráčel Mistr z Nazareta. Nakonec se ukázalo, že uvedené směřování sice nedosahuje laciného okamžitého úspěchu, nicméně nahlíženo v delším časovém horizontu je s to přinášet plody, které nepomíjejí. To je logika kříže, kenotická moudrost, o níž hovoří svatý Pavel jako o Boží pošetilosti, která se však v posledním důsledku ukazuje být neskonale moudřejší než veškerá lidská vychytralost či prohnanost (srov. 1K 1,18–30). Připadá-li mi mé vlastní snažení jako určitá opovázlivost a právě nastíněný cíl jako nefalšovaná pošetilost, pak mi moje víra dovoluje navzdory lidsky přirozenému skepticizmu doufat, že myšlenky a slova obsažená v této knize přece jen mohou mít alespoň trochu účast na oné hluboce moudré Boží pošetilosti, o níž hovoří již zmíněný Pavel z Tarsu.

2. ROZPLÉTÁNÍ GORDICKÝCH UZLŮ ANEB DRUHÝ ŽIVOT JANA HUSA

Jestliže jsme hovořili o napřimování našeho poměru k minulosti jako o změně mentality, tedy o obrácení v evangelijním slova smyslu, pak k tomuto procesu patří rovněž vnitřní zakoušení svobody. V Čechách snad není dospělého člověka, který by si nebyl vědom, jaké zátěže jsou spjaty s vyslovením Husova jména, břemena, která jsme si vytvořili sami v souvislosti s naší relativně nedávnou minulostí. Od zmíněných namnoze ideologických ujařmení je třeba se oprošťovat, což ovšem implikuje pracné rozvazování starých pout, či spíše gordických propletenců. Jejich jednoduché přetnutí není na místě, neboť je třeba se vyrovnávat i s minulostí přinejmenším od obrození po dnešek, od níž nás žádný pomyslný meč nemůže lacině a bezbolestně oddělit. Mělo by být jasné, že jedině po odstranění těchto překážek se před námi otevře cesta vedoucí k pokud možno co nejpravdivějšímu pohledu na historickou postavu betlémského kazatele.

Orientace na tomto poli, které se ještě donedávna dalo označit jako bez nadsázky „minové“, je důležitým předpokladem jednak na naší cestě k uchopení minulosti očištěné od různých nánosů, jednak k porozumění významu procesu mezikonfesního usmíření, k němuž se dospělo díky úctyhodnému nasazení mnoha odborníků i představitelů jednotlivých církví v období let 1990–2000. Ušlechtilé rozhodnutí nenastražovat do budoucna nové miny a nevytvářet další gordické uzly ovšem neznamená, že ty původní by již byly zcela zneškodněny a rozvázány. Ani dnes se totiž nelze obejít bez starší literatury, která obsahuje celou řadu velmi cenných informací, pohledů, postřehů, ale také rizik. Chceme-li se na tomto poli pohybovat bezpečně, musíme porozumět motivacím, které vedly autory k zaujetí toho nebo onoho postoje, což by nám mělo výrazně pomoci poklidně překračovat staré nástrahy.

Pojednat o zmíněné tematicce stručně, přehledně a zároveň vyčerpávajícím způsobem je úkol v zásadě nesplnitelný.²⁵ Určitě se proto nebudeme snažit o sáhodlouhý přehled, který by vzhledem k obrovskému množství materiálu stejně nikdy nemohl být naprosto vyčerpávající a zároveň by byl úmorný nejen pro pisatele těchto řádků, ale i pro jejich čtenáře, což by bylo v rozporu s posláním této monografie. Půjde mi spíše o naznačení základních typů Husova obrazu i o hlavní hermeneutické principy, které se v daném procesu projevují. S tím je však spjata určitá potíž, protože chronologické a typologické hledisko se budou muset nevyhnutelně prolínat. Problém tkví rovněž v tom, že ne vždy lze jasně rozlišit střet konfesních interpretací v rámci křesťanských konfesí a od výrazně sekulárních vyobrazování Husa.

Další svízele tkví v hodnocení těchto interpretací, protože na jedné straně se v nich nepochybně projevují vedlejší zájmy, které vedou k větší či menší míře ideologického přistřihování minulosti, na druhé straně však někdy tyto nástinny obsahují větší nebo menší kus pravdy, v němž můžeme rozpoznat také záblesk určitého ušlechtilého ideálu. I v tomto případě je tudíž na místě spíše pochopení než odsuzování. Naši předchůdci byli syny své doby, stejně jako my jsme podmíněni dobou, v níž žijeme. Mírou, jakou měříme svým předchůdcům, bude

²⁵ Na tomto místě je možno pouze upozornit na dílo mapující především německou literaturu o husitství, tudíž i o Husovi, od patnáctého do konce devatenáctého století: A. V. Kraus: *Husitství v literatuře, zejména německé*, I, *Husitství v literatuře prvních dvou století svých*, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1917; A. V. Kraus: *Husitství v literatuře, zejména německé*, II, *Husitství v literatuře barokní a osvícenské*, Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918; A. V. Kraus: *Husitství v literatuře, zejména německé*, III, *Husitství v literatuře 19. století*, Praha: Česká akademie věd a umění, 1924. Autor se narodil 4. 11. 1859 v Třeboradicích u Prahy a zemřel 16. 4. 1943 v koncentračním táboře v Terezíně. Působil jako univerzitní profesor germanistiky, divadelní kritik, překladatel ze skandinávských jazyků. Pokud se jedná o české prostředí zejména druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století, je vhodné odkázat na představení dané problematiky z hlediska snah o Husovu rehabilitaci. Srov. J. Kotyk: *Spor o revizi Husova procesu*. Byť odborníci na danou tematiku se o knize nevyjadřují jen pochvalně, svůj účel přehledně a stručně informovat plní poměrně dobře. K údajům, které poskytuje J. Kotyk, je ale nesporně třeba leccos doplnit, zejména ze starších dob. Určitě je důležité věnovat pozornost zásadnímu kroku, který v dané oblasti v českém prostředí učinil „otec národa“, velký český historik, František Palacký, když prezentoval Husa coby předchůdce pozdější reformace a husitství jako určitý vrchol českých dějin. Srov. J. Kořalka: Mistr Jan Hus v pojetí F. Palackého, in: *JHLAT*, s. 609–635; J. Štaif: *František Palacký. Život, dílo, mýtus*, Praha: Vyšehrad, 2009.

zanedlouho spravedlivě naměřeno i nám samým, až vstoupíme do minulosti. Jedním dechem je však třeba dodat, že se setkáme také se zcela nepokrytě účelovými zkresleními postavy betlémského kazatele, jejichž autoři minulost opravdu znásilňovali a z Husa udělali pouze plátno, na které promítali své vlastní ideologické zájmy. V takových případech se ostrého odmítnutí bát opravdu nemusíme.

Ještě předtím, než se pustíme do prezentace jednotlivých typů Husova obrazu v dějinách, bude velmi užitečné vyjasnit, jak je to s katolickým přístupem k této velké osobnosti českých i evropských dějin.

2.1 Současný český katolík a Jan Hus

V podtitulu nastolenou problematiku je třeba jasně rozlišit od otázky, zda mistra Jana Husa máme považovat za katolíka v plném slova smyslu, anebo za přímého předchůdce reformace. Odpověď na ni nemohla nebyť již výše naznačena, její uzákladnění na přelomu let 1999/2000 detailněji připomeneme až v závěrečném bodu této kapitoly, protože teprve v okamžiku, kdy poznáme spory o Husa od druhé poloviny devatenáctého století do roku 1989, budeme s to pochopit pravý dějinný význam příslušných kroků ze strany vrcholných představitelů katolické a evangelické církve.

Relativně často se setkáváme s tím, že za typický katolický přístup k husovské problematice v minulosti je vydáván pouze ten, který je ostře kritický a jednoznačně odmítavý, což je ovšem značně zjednodušený a v zásadě ideologizující pohled. Není totiž nesnadné doložit, že katolíci zaujímali k postavě Jana Husa pestrou škálu postojů, z nichž mnohé určitě nebyly jen a jen odmítavé a kritické, jak bude patrné v následujícím bodu této kapitoly.

Katolická jednota určitě není uniformitou.²⁶ Ideálně by mělo platit následující pravidlo: V tom zásadním jednota, v ostatním svoboda,

²⁶ Tato rozličnost v jednotě a jednota v rozličnosti má svůj kořen již v samotné Bibli, jak konstatuje Papežská biblická komise: „Díky této lásce, již do srdcí vlévá Duch (srov. Ř 5,5), díky lámání chleba (srov. 1K 10,16–17), díky svědectví Dvanácti, mezi nimiž Petr jakožto ten „první“ (srov. Mt 10,2) je pověřen Ježíšem, aby pásł jeho ovce (srov. J 21,16–17), díky Pavlovi kázání, v němž pokračovali jeho spolupracovníci Titus a Timotej, a díky poselství

ve všem láska. Naši identitu určuje společná víra v Trojjediného, v Ježíše Krista, v Boží milost, ve svátosti, v univerzální Kristovu církve. Ta ovšem existuje nejen v rámci instituce jménem katolická církev, protože řada jejích prvků se nalézají rovněž ve společenstvích našich ekumenických přátel.²⁷

Názory na jednotlivé události dějin, v nich vystupující postavy a jejich význam patří vcelku pochopitelně do oblasti naší svobody. Důležitě je třeba podtrhnout, že neomylnost církve má své jasně stanovené meze. Církev je sice pro věřícího neomylná v zásadních záležitostech, které se týkají spásy, tedy ve věcech víry a mravů, tatáž neomylnost, a tedy závaznost se však netýká našich svědomí ve věci konkrétních soudních výroků.

Z řečeného vyplývá, že církevní zákonodárství, ačkoli se zakládá na autoritě božského původu, se nemůže oprostít od vlivu, který na něj vyvíjí více méně

čtyř evangelíí se jednota Kristovy církve uskutečňuje uprostřed mnohotvárné rozličnosti. Tato jednota znamená usmíření národů rozdělených nenávistí (srov. Ef 2,14–16). Díky Božímu milosrdenství, díky působení vzkříšeného Krista a díky moci Ducha může jednota církve překonat rozdělení, která se zdají být nepřekonatelná. V ní pak oprávněná rozličnost nabývá úžasné plodnosti.“ PBK: Jednota a rozličnost v církvi, B.2, in: C. V. Pospíšil (překl., ed.): *Dokumenty MTK věnované eklesiologii a svátostem do roku 1995 a dokument PBK Jednota a rozličnost v církvi*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 222n.

²⁷ Srov. *Lumen gentium*, čl. 8, in: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995, s. 42–44. Kristova církev „subsistuje“ v katolické církvi, mnoho jejích prvků se však nalézají také mimo její viditelné hranice. Tento model katolického pojmání ekumeny bývá někdy definován jako „eklesiologie soustředných kruhů“. Místo dřívější negace identity našich ekumenických přátel a apelování na jejich bezpodmínečný návrat do katolické konfese je nyní pravdivě poukazováno na náš společný střed, jímž je sám Kristus, který nemůže patřit žádné z dnes existujících konfesí výlučným způsobem. Dalo by se také říci, že ten, kdo odhalí onen tajemný střed a v rámci svého společenství usiluje o autentické křesťanství – křesťanství, v sobě začne poznamenávu odhalovat tajemnou ozvěnu ještě nerozdělené církve, prapůvodní katolicity, která je spíše univerzální otevřeností a schopností vycházet nad rámec vlastní konfese než pouhou příslušností k římskokatolické, evangelické, husitské, starokatolické a kdovíjaké konfesi. Je zřejmé, že takovýchto katolíků je mnohem víc, než by se na první pohled mohlo zdát. Bylo by opravdu tragické, pokud by se římskokatolická konfesi příslušnost dostávala do rozporu s touto velmi vznešenou koncepcí katolicity – ekumeničnosti, univerzality. Nebojím se říci, že římskokatolická či katolická konfese je natolik věrohodná, nakolik odpovídá ideálu vznešené nadkonfesní katolicity.

nevědomost a hřích. Jinými slovy: církevní zákonodárství není a nemůže být neomylné.²⁸

Platí-li uvedený princip na rovině legislativy, tím spíše je nutno ho uplatňovat na rovině konkrétní historické aplikace daných pravidel. Navíc křesťanské přesvědčení vždy implikovalo princip, podle něhož poslední soud nad osobou a jejím svědomím přísluší výlučně Bohu.²⁹ S řečeným vcelku logicky souvisí rozporuplnost v postojích jednotlivých osob, reprezentujících církev, k osobě Jana Husa ještě za jeho pozemského života, která se markantně obrází zejména v tom, že již odsouzený pražský reformátor se mohl v předvečer svého odchodu z tohoto světa vyznat před duchovním, a dokonce doktorem teologie, ze svých vin a následně také obdržel rozhřešení, aniž by formálně uznal rozsudek a odvolal jemu připisované bludy. Jako kdyby se soud církve nad betlémským kazatelem odehrával na dvou rovinách. Na té vnější a právní nebyl příznivý, nicméně v oblasti svědomí vyzněl v jistém ohledu opačně.³⁰ Celá záležitost působí vskutku dilematicky, neboť prohlášení někoho za heretika bylo, v případě, že se od svého předchozího postoje kajícím nedistancoval, spjata s jeho exkomunikací, která s sebou nesla zamezení přístupu ke svátostem Kristovy církve.³¹

²⁸ MTK: Vybraná témata z eklesiologie, 6.1, in: C. V. Pospíšil (překl., ed.): *Dokumenty MTK věnované eklesiologii...*, s. 163.

²⁹ Je známo, že církev nikdy o nikom výslovně neprohlásila, že je zavržený. Něco jiného však platí v pozitivním smyslu, když se církev odváží někoho kanonizovat. Takové rozhodnutí je ale nemožné, pokud není k dispozici znamení Boží vůle ve formě zázraku, který funguje jako určitý projev onoho posledního slova nad dotyčnou osobou ze strany Nejvyššího. Tolik tedy k výrokům katolické církevní instituce na samé hranici času a věčnosti, které do určité míry předběžně vyjevují onen definitivní soud Boha nad určitou lidskou osobou.

³⁰ „Nakonec vyzpovídal se *cuidam doctori monacho*, tedy profesoru teologie. Hus o něm píše: *qui pie et valde pulchre me audivit, absolvit et suasit, sed non induxit, sicut et alii suadebant*. Hus byl tedy zproštěn vin bez závazku k odvolání. To je hodno zamyšlení, zvláště když jej rozhřešil ne jakýsi zbožný, avšak nevědoucí mnich, ale teolog, který věděl, o co jde a jaké předpoklady musely být v takovém případě pro rozhřešení dány. Dal-li Husovi rozhřešení bez podmínek, pak to mohl udělat jedině tehdy, pokud Hus v jeho očích právě nebyl formální heretik. V čem mu však Hus otevřel své nejnvtřnější svědomí?“ W. Brandmüller: Hus před koncilium, in: *JHBR*, s. 217n.

³¹ Kostnický měšťan a kronikář, který zachytil koncilní dění tak říkajíc z perspektivy vnějšího laického pozorovatele, Ulrich Richental vydává jasné svědectví o nemožnosti vyzpovídat kacíře, který se neodřekne svých bludů: „Zavolali jedného kňaza, volal sa Ulrich Scholand, bol kaplánom u Sv. Štefana a mal poverenie od koncilu i biskupa. Ten prišiel k Husovi